

REPRESENTATION FACILITIES OF THE CONCEPT “PRICE” IN THE UKRAINIAN ADVERTISING DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF COMMERCIAL TEXTS)

Yulia Babii

Department of General and Applied Linguistics in Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky

Abstract

Background: The study's topicality of an advertising discourse is determined, on the one hand, by the interest of the scholars in the advertising phenomenon, and on the other, by the need for its study in connection with the cognitive and communicative principles changing – at the present stage, we are witnessing the permanent tendencies to replace the literature-centric thinking on advertising-centric.

Purpose: The purpose of the article is to describe the representation facilities of the concept “price” on the example of advertising texts of commercial direction in the modern discourse system.

Results: Among all the diversity of approaches to understanding the concept, in our interpretation the dominant is psycho-linguistic definition, according to which the concept is a shaped basis that has an individual-sensory character because it is formed on the base of the personal experience in interaction with the world. The conceptualization processes in the advertising sphere are determined by the advertisement text's semantic structure. Taking into account the fact that in the advertising sphere a language serves as an instrument of influence on the consumer's consciousness, it is increasingly necessary to search for short attracting recipient's attention linguistic signals, a special place among which is assigned to the conceptual signs.

Price is the most important factor in the consumer perception of the product. It not only reflects the commodity value, but also affects on the long-term demand formation, based on the product usefulness and consumer satisfaction. Therefore, its linguistic implementation is extremely important. The concept actualization is carried out with the help of adjective and verb markers, metaphors, hyperboles, lithots, images and sounds.

Discussion: the analysis of representation facilities of the concept “price” has allowed to reveal a peculiar set of lexemes and stylistic ways that promote awareness of the main idea in advertising message containing price information. Language facilities are needed not for the concept existence, but for communicative relevance in the process of information exchange by advertising facilities.

Keywords: a concept, conceptualization, an advertising discourse, an advertising text, representation facilities, verbal actualization, language facilities.

Vitae

Yulia Babii is Candidate of Philology, Docent of Department of General and Applied Linguistics in Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynsky. Her areas of research interests include cognitive linguistics, comparative linguistics, text linguistics.

Correspondence: julanta@ukr.net

Віра Бурак

УДК 81'42:81:39

РЕФЕРЕНЦІЯ У РЕАЛІСТИЧНІЙ ПРОЗІ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблему семіотичної природи художнього знаку. З'ясовано особливості референції художнього тексту. Встановлено кореляцію між стилізованими та жанровими детермінантами референції в художньому тексті. Виокремлено та описано шість видів референції, в реалістичній прозі: міметична; імітована (псевдореференція); когнітивна; семантична; прагматична; стійка; підвішена. Простежено специфіку референції актуалізованих мовних знаків у художньому тексті з огляду на референти різного ступеня узуальності. Здійснено синтез існуючих у межах семіотики, літературознавства та лінгвістики теоретичних положень щодо проблем референції в художньому тексті, адаптовано їх до цілей та завдань комунікативної етнолінгвістики.

Ключові слова: комунікативна етнолінгвістика, референція, художній текст, інтерпретаційна семантика, конвенційність, прототип, стереотип.

Природна мова, як позасоматична пам'ять та універсальна семіотична система, має здатність кодувати результати пізнавальної діяльності мовної спільноти. У зв'язку з цим більшість етнолінгвістичних студій – це семантичні дослідження, які базуються на теорії референції. Проблема референції має міждисциплінарний статус. У широкому значенні лінгвісти розуміють референцію як відношення мовного знака до того, що він позначає. Однак, окремі робочі визначення різних етнолінгвістичних шкіл враховують також те, що референцію до культурно маркованих феноменів: 1) здійснюють структурно та функціонально різні типи знаків; 2) знак може позначати одиничні і збірні, конкретні та абстрактні явища; 3) позначувані явища можуть існувати у реальному світі і/чи свідомості носія мови; 4) у свідомості мовця знак може відсилати до колективного та індивідуального досвіду. З точки зору статичної моделі мовного знака, запропонованої

Ф. де Соссюром, референцію здійснюють лише ті знаки, що виконують номінативну функцію. Саме таке розуміння референції лягло в основу перших етнолінгвістичних досліджень мовних картин світу, здійснених на матеріалі фольклорних текстів. Пошук оптимального семантичного аналізу, який би ефективно дешифрував культурно та комунікативно релевантну інформацію, спричинив еволюцію поглядів на референцію в етнолінгвістиці. У зв'язку з цим до апарату досліджень залучено динамічну модель мовного знака, розроблену Ч. Пірсом, і Ч. Моррісом, яка враховує суб'єкта, що кодує інтерпретацію пізнаного світу в мовних знаках та зворотно – здійснює інтерпретацію мовних знаків у мовленні. Внаслідок переоцінки системи референції змін зазнала й семантична теорія. Справжнім проривом когнітивної етнолінгвістики стала концепція конотації, яка враховує референцію номінативних одиниць у процесі комунікації, де, власне, і проявляється більшість культурно детермінованих уявлень, пов'язаних із вживанням слова. Згідно з цим екстенціонал знака тотожний сукупності його можливих інтенціоналів, тобто значення цього знака складається із усіх можливих смислів його вживання. Зміщення акценту на референцію у мовленні відкрило перспективу дослідження колективного світобачення людей різних епох, чия картина світу не така вже й наївна, як та, що відображена у фольклорних текстах. Також визнано, що не лише номінативні, а й комунікативні одиниці мови здійснюють референцію, зокрема – відсилають до життєвого досвіду мовця. Маніфестацією частково індивідуально-авторського, частково – колективного досвіду етнокультури є художня література. Художній текст, як особливий вид знака, здійснює референцію до позамовної практики лінгвоспільноти, а також – відсилає до одного з художніх світів. Відтак, етнолінгвістичний аналіз такого матеріалу породжує чимало проблем, які необхідно вирішити. Першочергово – визначити статус художнього знака і особливості його референції; окреслити семіотичну природу художнього тексту; встановити критерії розрізнення вербалізації в художньому тексті досвіду автора і колективного досвіду етноспільноти, членом якої він є; з'ясувати, як корелюють мовні та мовленнєві засоби вербалізації з когнітивними референтами різного ступеня узуальності. Деякі з цих питань вже давно знаходяться в центрі уваги семіотиків, літературознавців та лінгвістів. Однак, через ізольоване вивчення цієї синкретичної проблематики більшість теоретичних напрацювань ще не залучено до науково-дослідного апарату етнолінгвістики. Комунікативний напрям етнолінгвістичних досліджень тільки починає розвиватися, але має великі перспективи. Тому на цьому етапі найбільш актуальним завданням є синтез існуючих теоретичних положень та адаптація їх до цілей етнолінгвістики.

У зв'язку з вищесказаним, ми маємо **на меті** окреслити особливості референції в художньому тексті з етнолінгвістичної точки зору.

Матеріалом дослідження стала українська, польська та британська реалістична проза другої половини XIX століття. Наш вибір зумовлений тим, що літературний стиль визначає модальність тексту. Реалістичне відображення явищ та подій у прозі цього періоду найбільш релевантне для аналізу в етнолінгвістичному аспекті. Адже така модель дійсності є найбільш стереотипною, а значення актуалізованих у текстах знаків – максимально конвенційні. Попри те, що епоха Реалізму охопила різні літературні традиції європейського ареалу, кожна з них знаходиться на певному рівні розвитку художньої майстерності та має унікальний колорит, що у порівняльному аспекті становить інтерес для етнолінгвістичного дослідження. Щоб уникнути надмірних узагальнень у викладі матеріалу, ми розглянемо теоретичні положення на прикладі конкретного фрагмента досвіду порівнюваних лінгвокультур другої половини XIX століття, зокрема – уявлень про родину.

I. Художній дискурс у колі проблематики комунікативної етнолінгвістики.

Одним із найважливіших виявів лінгвокультури є її комунікативна практика. Адже це організована соціокультурна діяльність, яка породжує явище колективної точки зору, що «базується на досвіді і проєкціях (мовної – В. Б.) спільноти до її колективної пам'яті» (Assman, цит. за Czachur 86). Способом організації цієї лінгвоментальної активності є художній дискурс. З огляду на свою поліфонічність, поняття дискурсу окреслене багатьма дефініціями в лінгвістиці, філософії та соціології (див. огляд у Hudz). Тому необхідно пристосувати робоче визначення до конкретних цілей дослідження. Услід за Т. ван Дейком розуміємо дискурс, як медіальний епістемологічний простір, який функціонує у ролі семіотичного посередника між культурою і мовленнєвою діяльністю етносу (Dijk 104). Зокрема художній дискурс «виражає те, що є типовим для даної культурної спільноти і представляє колективно узгоджену, специфічну для конкретного суспільства інтерпретацію реальності» (Czachur 86). Наприклад, для британського художнього дискурсу другої половини XIX століття характерне відображення сирітської долі (Bronte, Dickens, Thackeray), а для українського – патріархальної сім'ї (Svydnytskyi, Nechui-Levytskyi, Vovchok). У польському художньому дискурсі цієї епохи превалює тематика жіночої емансипації (Prus, Orzeszkowa, Reymont). Мовленнєве вираження, як і мовне конструювання динамічної світоглядної системи здійснює її профілювання і стабілізацію. У зв'язку з цим за аналогією до поняття *мовний образ світу* в науковий обіг введено поняття *дискурсивний образ світу* (Moroń, Pawlikowska, Czachur). Як доречно підкреслили польські мовознавці Р. Токарський та П. Новак, дискурсивний образ світу акумулює в собі різноманітні перспективи пізнання і виступає в конкретних текстових реалізаціях (Tokarski, Nowak). У науковій літературі тексти називають «статичними витворами мовлення» (Mykhailov), «застиглим дискурсом» (Batsevych «Slovník terminiv mizhkulturnoi komunikatsii»), єдиним матеріалом дослідження, на якому можна вивчати явища як мовлення, так і мовної системи. Художнє мовлення прийнято протиставляти природному за критерієм творчого використання мови. Однак, розглядаючи цю опозицію детальніше, Дж. Сьорль звернув увагу на те, що художнє значення мовних знаків не відрізняється від їх нехудожнього значення, адже для розуміння художнього мовлення доводилося б щоразу вчити нову мову. На думку вченого, єдиною відмінністю між цими типами мовлення є те, що письменник «робить вигляд, наче

здійснює серію ілюкутивних актів» (Serl). Через це створення художнього тексту можливе лише завдяки тому, що існують конвенції, які призупиняють нормальну дію правил, які пов'язують ілюкутивні акти і («реальний» – В. Б.) світ. Наприклад, висловлювання з роману «Ярмарок марнославства» В. Текерея здійснює референцію до міста Лондон, що реально існує і до соціального статусу вигаданого персонажа: «*He did not live with his family while in London, but had lodgings of his own, like a gay young bachelor*» (Thackeray, 43). Отже, художній текст специфічний своєю референцією, яку протиставляють *міметичній референції* і називають імітованою, підвищеною (Dobrzyńska) або *псевдореференцією* (Selivanova). Розглянемо це питання детальніше.

II. Художній текст: проблема референції.

Художній текст як особливий знак має низку характерних ознак, адже він: «(а) передує позначуваному ним, (б) є інтенціональним і (в) у сприйнятті адресата (читача, слухача) постає тотально перформативним» (Batsevych, “Tekst yak znak” 38). Тож у цьому випадку референція є підставою текстотворення, адже, на думку Дж. Остіна, відбувається не позначення того, що вже існує (в реальному світі – В. Б.), а – створення нового (художнього світу – В. Б.) через креативне вживання мовних знаків (Yermolenko 192, цит. за Batsevych, “Tekst yak znak” 38). У зв'язку з цим референтом художнього тексту називають *фікційний світ* (Serl, Batsevych, Yermolenko), *можливий світ* (Stepanov, Babushkin) чи *вторинну реальність* (Тіура, Мухайлов). Наприклад, село Ліпці, описане В. Реймонтом у романі-епопеї «Селяни», ніколи не існувало, але водночас, за словами літературних критиків, нагадує тисячі польських сіл зламу XIX і XX століть. Художній світ створюється засобами мови. Тому, на думку Л. Вітгенштайна, як би вигаданий світ не відрізнявся від реального, у них має бути щось спільне (Vitgenshtain 33). Власне цією сполучною матерією є семантика мови, якою написаний художній текст. Адже межі семантики – це межі креативного використання мови. Відтак, з когнітивної точки зору існує ієрархія можливих світів за ступенем віддаленості від реального світу. Відповідно, референція, яку здійснює художній текст корелює зі ступенем його ірреальності. Варто відзначити, що для британської літературної традиції досліджуваного періоду характерна більша доля ірреальності у зображенні світу, ніж для української традиції. Вперше цю проблему сформулювали в межах модальної логіки, пов'язавши її з *істинністю висловлювання* (Kripke, Khintikka). У природньому мовленні істинність висловлювання підлягає верифікації через екстенціональну семантику актуалізованих знаків, яка здійснює референцію до реалій. Перевірити істинність художнього мовлення неможливо, адже, як слушно підкреслив Ю. Степанов: «можливий світ будується за законами логіки, він внутрішньо цілісний і логічний, але його інтенціонали не завершені екстенціоналами, для них не знаходиться речей, що існують у реальному світі» (Stepanov 303). Однак, читач може зрозуміти художнє мовлення за його інтенціональною семантикою, прийнявши правила мовної гри в літературу (Serl), які передбачають модальність художнього вимислу. Згідно з цими правилами письменник не зобов'язаний бути правдивим, він може порушити максими кооперації П. Грайса (Grice), уникнувши при цьому комунікативних девіацій. Верифікація вербалізованої в художньому тексті інформації здійснюється на підставі референції до спільних фонових знань автора і читачів. У зв'язку з цим доцільно говорити про когнітивну референцію художнього тексту, як про «відношення сказаного до уже відомого» (Brazhghovskaia 21). Термін *когнітивна референція* впровадила в науковий обіг Е. Рош, маючи на увазі процес відсилання мовних знаків до взірцевих референтів (прототипів), які є «ідеальними ментальними утвореннями, що відображають суттєві ознаки об'єкта пізнання в когнітивних категоріях та системах класифікації людини» (Rosch 532). У процесі інтерпретації *референційно непрозорого* (Frehe) художнього тексту читач ідентифікує зміст висловлювань, зіставляючи комунікативні смисли з ядерною семантикою актуалізованих знаків. Ця інтеракція можлива лише через зв'язок, який існує між конвенційною семантикою номінативних одиниць та їхніми когнітивними референтами – прототипами. Ступінь конвенційності смислів корелює зі ступенем узуальності знань про об'єкт референції. Тобто, чим відоміше явище, тим більш узуальне поняття, і тим конвенційніша семантика знака, що його позначає. На думку Є. Поліванова, «семантична структура слова (та інших номінативних одиниць – В. Б.) зберігає пам'ять про контексти, в яких його використовували <...> контексти додають значень (семантичних ознак – В. Б.), які не реєструють словники, тож для їх розуміння потрібен читач, який знає в чому справа» (Polivanov 1968:269, цит. за Mychailov, 109). Прикладом вербалізації таких текстових конотацій є імплікатури. Наприклад, в уривку з роману «Над Німаном» Е. Ожешкової: «— No... on i panna Justyna... — Romans? — dorzucil pan. — I jaki! — wybuchnął Kirlo. — Już z żonatym? — Ale gdzie tam! Od dzieciństwa prawie... jak zwykle pomiędzy kuzynami... — Dlaczego nie pobrali się? — Ależ i mowy o tym być nie mogło... Familia... i on sam» (Orzeszkowa, 22) імпліковано відразу пучок мовно незакріплених, однак загальновідомих для носія тогочасної польської культури смислів: ніхто, навіть родич не хоче взяти за дружину сироту; шлюб типово укладається з розрахунку, а не через почуття любові; роман між кузинами – звичне діло. Це вказує на те, що для реалізації комунікативної релевантності тексту письменник створює мовний код, який забезпечує успіх прогнозованої інтерпретації. Орієнтуючись на *ідеального читача* (Еко), автор залучає емпатичну здібність, щоб визначити *ширину області прагматичної референції* (Brazhghovskaia, 25), а саме: яка інформація відома читачам, скільки і яких мовних знаків слід актуалізувати, щоб його повідомлення було відчитаним. Необхідною умовою сприйняття і розуміння читачем текстової інформації є наявність *маркерів модальності*, які сигналізують про епістемологічний статус тексту, ступінь його ірреальності. Тому А. Греймас та Ж. Курте звертають увагу на існування *нарративної компетенції читача*, яка «містить семіотико-нарративні структури», що дозволяють розпізнати ці маркери і обрати прогнозований автором варіант інтерпретації (Hreimas, Kurte). Це можливо лише тому, що читач оперує стереотипними структурами, які сформувалися на базі досвіду пізнання реального світу. Комунікативно релевантні результати

пізнання об'єктивовані колективною точкою зору і закріплені ядерною семантикою номінативних одиниць. Тож, чим більш конвенційні значення актуалізованих знаків у художньому тексті, тим менше у ньому фікції, і тим більш міметичною є його референція. Маркерами модальності в проаналізованих текстах є дієслова, які створюють висловлювання, сказані наратором буквально і всерйоз. Наприклад, як це відображено в уривку із роману «Люборацькі» А. Свидницького: «—Бідні діти, — думає вона, — не дарма мої татуньо покійні кажуть було, що будуть не ученики, а мученики; не учителі, а мучителі...» (Svydnyts'kyu, 18). Відтак, художній текст реалістичного стилю максимально відтворює реальний світ через те, що у термінології В. Девіса його референтом є *найближчий можливий світ* (Davis, 164). Далі з'ясуємо особливості референції реалістичної прози.

III. Особливості референції реалістичної прози.

Як ми розглянули вище, художній текст здійснює референцію до реального світу опосередковано: через мовний та літературний код. У зв'язку з цим Ю. Лотман вважає, що мова – це первинна семіотична система, література – вторинна, а художній текст є *третьою семіотичною системою* (Lotman). Відповідно, художній текст здійснює *подвійну референцію*: 1) до реального світу; 2) до фікційного світу, як його креативного переосмислення. (Mukhailov, 56). Тому на референцію такого особливого знака як художній текст впливають структурно-семантичні детермінанти мовної та літературної традиції.

1. Референція та стиль.

Оскільки референція художнього тексту здійснюється до модального простору мовця, то її найважливішою детермінантою виступає категорія стилю. Термін *стиль* не є виключно лінгвістичним, його застосовують у різних гуманітарних дисциплінах, зокрема в літературі. Поняття *літературний стиль епохи* та *художній стиль літературної мови* надзвичайно взаємопов'язані. Стилістичні конвенції в літературній традиції певної епохи визначають модальність художнього тексту (Skubalanka). Зокрема, як критерій художності реалістичний стиль утверджує принцип вірності реальній дійсності; визначальним є прагнення письменників об'єктивно і безпосередньо достовірно відобразити життя і викрити актуальні соціальні проблеми (Hromiak, Kovaliv 573–575). Стиль літературної мови в етнолінгвістиці трактується як «система відбору мовних засобів у процесі деривації тексту <...> своєрідне сито, яке регулює відбір лексики, граматичних форм і конструкцій» (Miko 1970, цит. за Bartmin'skij, 321). Є. Бартмінський вважає, що розмовний стиль, який відповідає побутовій раціональності носія мови є базовим, центральним серед інших стилів літературної мови. Відтак, художній стиль виникає внаслідок креативного використання розмовного стилю. У зв'язку зі скалярним характером смисловних одиниць у художньому тексті, креативна функція реалізується градуально. Це означає, що зі збільшенням міметичності семантики тексту зменшується його креативність. Відтак, художній стиль літературної мови в реалістичному тексті передбачає актуалізацію мовних знаків у максимально конвенційних смислах. Тож реалістичний текст здійснює референцію більше до колективного досвіду мовної спільноти, ніж до індивідуального досвіду автора. У реалістичному стилі межею креативності є відображення оказіональних, однак потенційно можливих явищ та ситуацій. Тож у міметичній фікції конвенційність понять і значень мовних знаків забезпечує те, що інтенціонал референції максимально збігається з екстенціоналом, отже така *референція є стійкою* (Brazghovskaia, 27).

2. Референція і жанр.

Не менш важивою детермінантою референції художнього тексту реалістичного стилю є *літературний жанр*. Структурно-семантичний спосіб формування художньої правди у реалістичному тексті зумовлює превалювання у ньому прозових жанрів: романів, повістей, оповідань (Hromiak, Kovaliv 575). Лінійність мовлення призводить до того, що база знань письменника про реальний світ проходить *процес текстуалізації* (перебудовується до втілення його художнього задуму у мовному та літературному коді). Літературний жанр передбачає існування *прогнозованого контексту*, адже зображення дійсності у різних за обсягом прозових текстах відбувається з відмінною *художньою деталізацією*.

У науковій літературі прийнято вважати, що письменник розгортає контекст, а читач його звужує (Muchailov, 100). Контекст, як «задній план» інтерпретації, обмежується референтами реалістичної прози через референційні відсилання до мовної та культурної компетенції читача. Відтак, ширина референції, як об'єм екстенціонального простору для здійснення інтерпретації визначається обсягом закладеного горизонтального і вертикального контексту. Горизонтальний контекст як те, що вербалізовано експліцитно, є областю *семантичної референції* у межах мовної системи. Вертикальний контекст, будучи інформацією, що відчитується за допомогою фонових знань є областю *прагматичної референції* у межах комунікативної ситуації (конкретного прочитання тексту). Тема-рематична структура тексту відображає синтагматичний образ світу (Kiklewicz, 337). Тож кожен з перелічених видів референції у реалістичній прозі реалізується в процесі предикації (додавання нового до відомого). Вибір автором того чи іншого прозового жанру не випадковий: жанр тексту відповідає прогнозованому обсягу субстанційних явищ (персонажів та об'єктів) й акціональних явищ (дій і подій), до яких автор планує здійснити референцію (класифікація компонентів нарації за Chatman, цит. за Kędra-Kardela, 19). Наприклад, у романах «Люборацькі», «Селяни», «Великі сподівання» здійснюється референція до об'ємного просторового та часового екстенціоналу: описується велика кількість персонажів та проміжок часу у декілька поколінь. Середня проза, зокрема повісті як «Кайдашева сім'я», охоплюють референційними відсиланнями меншу область, а оповідання, наприклад «Сестра» Марко Вовчок – обмежується декількома персонажами і фрагментом з їхнього життя.

Таким чином, важливими детермінантами референції художнього тексту є його стиль і жанр. Референцію художнього тексту реалістичного стилю прозового жанру закладає автор. Читачі здійснюють інтерпретацію прочитаного на базі своєї мовної, культурної та наративної компетенції. Тому на рівні тексту описаного гатунку реалізується як семантична, так і прагматична референція.

Тож, окресливши проблематику референції в прозовому тексті реалістичного стилю, зробимо певні узагальнення щодо того, як ці синтезовані теоретичні положення можна використати з метою етнолінгвістичного дослідження.

IV. Підсуми та узагальнення.

Художній текст становить об'єкт зацікавлень етнолінгвістики з кількох причин: 1) його створює мовна особистість, що є компетентним носієм культури; 2) він адресований широкому колу читачів, які можуть дешифрувати повідомлення через те, що мають з автором частково спільну когнітивну базу (фонові знання); 3) ставши надбанням публічності, він формує суспільну свідомість, виступає джерелом апріорних знань (тих, що передують індивідуальному досвіду). У текстах реалістичного стилю відображено максимально стереотипний образ світу. Отже, на цьому матеріалі можна здійснювати реконструкцію мовної та концептуальної картини світу етнокультури. Безперечно – це буде частково абстрактна модель. Однак, як і всі колективні явища, мова та колективний досвід є узагальненнями від багатьох конкретних реалізацій мовлення і мислення окремих членів мовної спільноти. Відтак, аналіз ступеня конвенційності актуалізованих у тексті мовних знаків дозволить побудувати шкалу їх референції: від найбільш стійкої до найбільш розмитой. У такий спосіб кількісний аналіз конвенційної семантики актуалізованих знаків у прозі реалістичного стилю дозволить встановити, які явища були більш чи менш типовими для конкретної лінгвокультури другої половини ХІХ століття. Окрім критерію типовості, частотний показник вказує також на статус явища у системі культурних цінностей суспільства. Відтак, індивідуальну точку зору автора й оцінку ним різних типових для культури явищ можна дослідити через аналіз найбільш креативного вживання ним мови. Описуючи оказіональні явища, письменники здійснюють модифікації існуючих стереотипів, зазвичай з метою змінити застарілий стереотип, який негативно впливає на життя людей. Прикладом цього може бути стереотип укладання шлюбу з розрахунку, актуальний в українській, польській та британській культурах другої половини ХІХ століття. У художніх текстах перелічених лінгвокультур цієї епохи створено негативний образ нещасливого шлюбу з розрахунку, який через систему авторських оцінок протиставляється щасливому полюбовному шлюбу. Повторюються сюжети, у яких аристократ всупереч суспільним нормам через почуття кохання одружується з простою жінкою, сиротою або вдовою (найменш захищені члени суспільства). Напруженість сюжету роману-епопеї «Селяни» створює те, що молода дівчина з розрахунку своєї матері виходить за старого вдівця і стає мачухою для свого справжнього коханого, який уже давно одружений і має трьох дітей. Тож критики авторів зазнала традиція, коли батьки ініціюють шлюб з розрахунку, а діти (здебільшого дочка) змушені покоритися їхній волі. Соціологічні дослідження інституту сім'ї (Houlbrooke) засвідчують перехід від патріархальної до емоціональної сім'ї, що відбувся внаслідок укладання шлюбу не лише через економічний чи династичний чинник, а частіше – з почуття любові між партнерами і передачі любові дітям. Таким чином, через створення можливих світів і застосування різних тактик мовленнєвого впливу реалізується утилітарна функція літератури і втілюється одна з комунікативних цілей автора. Тому в межах етнолінгвістичного дослідження доцільно здійснювати аналіз вербалізації як конвенційних, так і оказіональних смислів.

Як уже було зазначено, комунікативний напрям етнолінгвістики новий і перспективний. Адже художня комунікація – це лише одна зі сфер взаємодії мови, суспільства та культури у процесі семіозису. Запит на розуміння категорій конвенційності і стереотипності у вербальному обміні інформацією вже давно існує в сучасному світі. Невипадково ці питання вперше порушено у межах лінгвістичних досліджень політичного та медійного дискурсів.

References

- Bartmin'skij, Ezhy. Stil kak znak. Deryvatsyonnaia kontsepsyia styliia. *Yazykovoij obraz mira: ocherki po e'tnolingvistike (Language image of world)*. Perevod s pol'skogo. Indrik. Moskva. (2005): 320–342. Print.
- Batsevych, Florij. “Tekst jak znak: problemy ikonichnosti” (Text as a sign: problems of iconicity). *Teoretychna i dydaktychna filologhia. Seria «Filologhia» (Theoretic and didactic philology. Serie «Filology»)*. Vyp. 25. (2017): 37–44. Print.
- Batsevych, Florij. *Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. (2007): 205. Print.
- Brazghovskaia, Elena. *Referentsyia i otobrazhenie (ot fylosofii yazyka k fylosofii teksta)*. Perm. (2006): 192.
- Czachur, Waldemar. “Dyskursywny obraz swiata: kilka refleksji”. *Tekst i dyskurs* 4 (2011): 79–97. Print.
- Davis, Wayne. *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Cambridge University Press. (1996): 882. Print.
- Eko Umberto. *Rol chitatelia. Issledovaniya po semiotike teksta. (The role of the reader. Studies on semiotics of culture)*. Sankt-Peterburg. (2007): 491. Print.
- Frehe, Hotlob. “Smysl i denotat” (“Meaning and denotate”). *Semiotika i informatika sbornik nauchnykh statei «Jazyki russkoi kultury» (Semiotics and Informatics. Collection of scientific articles “Languages of Russian culture”)*: Vyp. 35. Moskva. (1977): 352–379. Print.
- Grice, Herbert Paul. “Presupposition and Conversational Implicature”. P. Cole (ed.), *Radical Pragmatics*. Academic Press. New York. (1989): 183–198. Print.

- Houlbrooke, Ralph. *The English Family. Themes in British Social History. Personal education.* New York. (2013): 265.
- Hreimas, Alhydras and Kurte, Zhozef. *Semyotyka. Obyasnitelnyi slovar teorii yazyka (Semiotics. Explanatory Dictionary of Language Theory).* Raduha. Moskva. (1983): 485–550. Print.
- Hromiak, Roman and Kovaliv, Yurii. *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk (Literary dictionary-reference book).* «Akademiya». Kyiv. (2007): 752. Print.
- Hudz, Nina. “Henezys poniattia «dyskurs» u suchasni linhvistytsi” (“*Genesis of the concept of "discourse" in modern linguistics*”). *Naukovi zapysky KDPU im. V. Vynnychenka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo) (Scientific notes of KDPU them. V. Vynnychenko. Series: Philology (Linguistics))*: U 2 ch. 442–455. Print.
- Kędra-Kardela, Anna. *Reading as interpretation. Towards a Narrative Theory of Fictional World Construction.* Wydawnictwo UMCS. Lublin. (2010): 181. Print.
- Khintikka, Yaakko. *Lohiko-epistemolohicheskiye issledovaniya (Logical-epistemological studies).* Prohress. Moskva (1980): 448. Print.
- Kiklewicz, Aleksander. “Pragmatyczne aspekty językowego obrazu świata”. *Język. Komunikacja. Wiedza.* Mińsk. (2006): 319–339. Print.
- Kripke, Sol. “A Problem in the Theory of Reference: the Linguistic Division of Labor and the Social Character of Naming”. *Philosophy and Culture (Proceedings of the XVIIth World Congress of Philosophy).* Editions Montmorency. Montreal. (1986): 241–247. Print.
- Lotman, Yurii. *Struktura khudozhestvennoho teksta (Structure of artistic text).* Moskva. (1970): 384. Print.
- Moroń, Ewelina and Pawlikowska, Aleksandra. “Dyskursywny obraz Wrocławia w mediach”. *WTN Rozprawy komisji językowej XXXVII.* (2008): 105–118. Print.
- Mykhailov, Nykolai. *Teoryia khudozhestvennoho teksta (The theory of artistic text).* Moskva. (2006): 218. Print.
- Nowak, Paweł and Tokarski, Ryszard. “Medialna wizja świata a kreatywność językowa”. *Kreowanie światów w języku mediów.* Lublin. 9–35. Print.
- Rosch, Eleonora. “Cognitive reference points”. *Cognitive Psychology*, 7: 532–547. Print.
- Searle, John. “The Logical Status of Fictional Discourse”. *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts.* Cambridge: Cambridge Univ. Press. (1979) 58–75. Print.
- Selyvanova, Elena. *Osnovy linhvystycheskoi teoryi teksta y kommunykatsyy: Monohrafycheskoe uchebnoe posobyie. (Fundamentals of the Linguistic Theory of Text and Communication: Monographic Study Manual).* Kiev (2002): 336. Print.
- Sepyr, Edvard. *Izbrannyye trudy po yazykoznaniiu i kulturolohii (Selected works on linguistics and cultural studies).* Moskva. (1993): 259–262. Print.
- Skubalanka, Teresa. *Wiersz Mickiewicza „Te rozkwitłe świeżo drzewa...” wśród konwencji stylistycznych epoki. Język Artystyczny 10.* Śląsk. (1996): 53–60. Print.
- Stepanov, Yuriy. *V mire semiotiki (In the world of semiotics).* Moskva. (1983): 5–36. Print.
- Tabakowska, Elżbieta. „Natężnie świadomości”. *O związkach poezji z gramatyką. Semantyka tekstu artystycznego pod red. A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego.* Cerwona serja, t. 15. Wydawnictwo UMCS. Lublin. (2001): 177–189. Print.
- Tiupa, Valerii. *Analiz khudozhestvennoho teksta (Analysis of the artistic text).* Moskva. (2009): 336. Print.
- Van Dijk T. A. “Semantic Discourse Analysis”. *Handbook of discourse analysis 2,* Copyright by Academic Press London. (1985): 103–112. Print.
- Vitgenshtain, Liudvyh. *Lohyko-fylosofskyi traktat (Tractatus Logico-Philosophicus).* Moskva. (1958). Print.
- Yermolenko, Serhii. *Movne modeliuвання diisnosti i znakova struktura movnykh odynts. (Language simulation of reality and the sign structure of linguistic units).* Vydavnychi Dim Dmytra Burahoro Kyiv. (2006): 384. Print.

List of Sources

- Bronte, Charlotte. *Jane Eyre.* Oxford Bookworms Library, 2009. Print.
- Dickens, Charles. *Great Expectations.* MM readers, 2005. Print.
- Nechuy-Levyts'kyi, Ivan. *Kaydasheva sim'ya; (Kaydash's Family).* Kharkiv: Vesta : Ranok, 2003. Print.
- Orzeszkowa, Eliza. *Nad Niemnem.* Warszawa: Czytelnik, 1976. Web. 25 January. 2018.
- Prus Bolesław. *Lalka.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991. Print.
- Reymont, Władysław. *Chłopy cęści 1-4.* Wolne lektury. Web. 7 February. 2018.
- Svydnyts'kyi, Anatolii. *Lyuborats'ki.* Kyiv: Znannya, 2016. Print.
- Thackeray, William. *Vanity Fair.* Penguin Classics, 2003. Print.
- Vovchok, Marko. *Tvory u 7 t. T.1.* Kyiv. Naukova dumka, 1964. Print.

Надійшла до редакції 25 березня 2018 року.

REFERENCE IN REALISTIC PROSE: ETHNOLINGUISTIC ASPECT

Vira Burak

General Linguistics Department, Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine

Abstract

Background: The search for an optimal semantic analysis that effectively decoded culturally and communicatively relevant information led to the evolution of views on reference in ethnolinguistics. As a result, the semantic theory has change too. The shift of emphasis on the reference in the speech opened the prospect of a study of the collective worldview of linguistic societies of different ages. Artistic text, as a special type of sign, makes reference to non-linguistic practice of linguistic community, as well as – refers to one of possible worlds. The reference in the artistic text is specific It is opposed to a mimetic reference in natural communication and is called simulated reference, hanging reference or pseudo-reference. The referent of artistic text is called a fictional world, a possible world, or a secondary reality. The degree of artistic text's irreality correlates with the degree of creative use of language. Verification of verbalized information in the artistic text is carried out on reference to common background knowledge. That is why the reference of artistic text is cognitive. It means that the artistic text has a double reference: 1) to the real world; 2) to the fictional world as its creative rethinking.

Purpose: Our purpose is to outline the features of the reference are in the art text from the ethnolinguistic point of view.

Results: The artistic text is interesting object in ethnolinguistics studies for several reasons: 1) it is created by the linguistic personality, which is the competent bearer of culture; 2) it is addressed to a wide range of readers who can decrypt messages because they have a partly shared cognitive base with the author; 3) becoming an object of publicity, it forms the public consciousness, acts as a source of a priori knowledge (preceding individual experience). The texts of a realistic style reflect the stereotypical image of the world as much as possible. Consequently, this material can be used to reconstruct the linguistic and conceptual picture of the world of different cultures. Through the creation of possible worlds and the application of various tactics of speech influence implements the utilitarian function of literature and is embodied communicative goals of the author. Therefore, within the limits of ethnolinguistic research it is expedient to carry out an analysis of the verbalization of both conventional and occasional meanings.

Discussion: The communicative direction of ethnolinguistics is new and promising. After all, artistic communication is just one of the spheres of the interaction of language, society and culture in the semiosis process. A request for an understanding of the categories of conventionality and stereotyping in the verbal communication has long existed in the modern world. It is no coincidence that these issues were first raised in the context of linguistic studies of political and media discourses.

Keywords: communicative ethnolinguistics, reference, interpretive semantics, conventionality, prototype, stereotype.

Vitae

Vira Burak is a post-graduate student of the General Linguistics Department of Ivan Franko National University of Lviv. The sphere of her scientific interests include communicative ethnolinguistics, cultural aspects of linguistic pragmatics, cultural semantics, the theory of discourse, artistic communication.

Correspondence: vira.burak@ukr.net

Тетяна Вільчинська

УДК 8'1751

**КОДИ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСАХ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ДІЙНОСТІ
В ПОЕМІ В. СТУСА "ПОТОКИ"**

Статтю присвячено аналізу особливостей реалізації культурних кодів у процесах мовної об'єктивізації дійсності в ранній творчості В. Стуса. Матеріалом послужила його поема "Потоки" – твір про екзистенційну драму особистості. Під час дослідження схарактеризовано контексти, затрунтовані на антропоморфному, біоморфному, природному, предметному і духовному культурних кодах. Установлено, що мовна репрезентація всіх кодів у досліджуваному тексті В. Стуса має виразне етноцентричне спрямування.

Ключові слова: код культури, типологія кодів, лінгвокультура, етносвідомість, символізація, поетичний текст.

Наукову парадигму сучасного мовознавства визначає активне дослідження багатоаспектних і різноманітних зв'язків між мовою і культурою народу. Розуміння мови як дзеркала народної культури, народної психології і філософії спирається на міцний фундамент різних концепцій і підходів, спільною рисою яких є прагнення проникнути в ієрархію культурних цінностей за допомогою аналізу мовних чинників. Очевидно, саме із цією метою в лінгвістичній парадигмі свого часу було запропоновано термін "код культури" або "культурний код", що набував поширення завдяки працям Ю. Лотмана, В. Красних, Д. Гудкова, Л. Ковшової, М. Піменової, В. Телії, в україністиці – Ф. Бацевича, О. Пальчевської, Л. Савченко, О. Селіванової, О. Снитко, І. Чибор та ін.

В. Красних тлумачить код культури як "сітку", яку та "накидає" на світ, членує, категоризує, структурує та оцінює його (Красных 232). В україністиці привертає увагу дефініція Ф. Бацевича, який акцентує увагу саме